

**ELS NAVATA I ELS ROCABERTÍ
SENYORS DE PERALADA EN EL SEGLE XIII**

Por MARIA GOLOBARDES MARTÍ

ELS NAVATA I ELS ROCABERTÍ SENYORS DE PERALADA EN EL SEGLE XIII

L'objecte d'aquest treball és el de presentar un principi d'explicació d'un punt molt interessant de la nostra Història medieval, com és el de l'evolució històrica del comtat i senyoriu de Peralada en plena Edat Mitjana; i al mateix temps el de donar a conèixer uns quants documents inèdits referents a l'Empordà i Peralada, del segle XIII, procedents de l'arxiu dels comtes de Peralada, existent actualment a Mallorca, que, a més de tenir un interès de caràcter general, serveixen també per a apoiar algun dels nostres punts de vista sobre el tema que tractem. Es fa necessari, és veritat, procurar superar les explicacions massa generals que s'han donat fins ara d'alguns problemes històrics empordanesos. Convé molt, per a poder entrar en un estudi seriós del nostre passat, posseir un esquema precís i ben sentat sobre l'existència del comtat de Peralada en els primers temps de la Marca, així com també la forma com subsistí, primer, unit amb els comtats de Girona, Rosselló i Empúries, i, més endavant, sols amb el comtat d'Empúries, fins la segona meitat del segle XI; i a partir d'aquest moment seguir amb l'evolució dels fets després del testament del comte Ponç Hug, amb la forma com el comtat de Peralada va desaparèixer, per a donar lloc a un senyoriu de Peralada, cedit a un fill segon del comte d'Empúries, en el que s'hi troben més endavant com a senyors, un Gausbert i un Ramon de Peralada, germans, que la lliuren amb un altre germà, Aimeric, al senyor Rei d'Aragó; i amb la infeudació de la vila pel comte rei, Alfons, el fill de Ramon Berenguer IV i Perònella, a darreries del segle XII, a Bernat de Navata, i amb la seva incorporació final a la casa de Rocaberti, per matrimoni d'Ermesenda de Navata amb Dalmau de Rocabertí, ja ben entrat el segle XIII.

Els documents són clars sobre la presència històrica del comtat de Peralada en els segles nou, deu i part de l'onzè, el mateix si s'acudeix a les col·leccions de Marca, que a les de Villanueva i Montsalvatge; o bé al testimoni de la documentació privada tal com es manifesta en els arxius de protocols i en els arxius particulars. I per si aquests testimonis fossin curts, es podria recórrer encara a un altre de la millor qualitat,

com és l'expedient que s'incoà a la cancelleria del rei Felipe III, a darreries del segle XVI, per a la concessió del títol de comte de Peralada als vescomtes de Rocabertí: en aquest moment en que s'anava a tornar a crear el títol de comte de Peralada, es recorria precisament, com a base per a la seva justificació, als antecedents remots de l'antic comtat.

Hi ha un notari de Castelló d'Empúries, arxiver i historiador del comtat en el segle XVII, En Josep Llobet, que ens diu com quedaren els antics comtats d'Empúries i Peralada, fins llavors units personalment, després del testament del comte Ponç Hug de l'any 1078. Abans, els límits dels dos comtats seguien poc més o menys el curs del Fluvià. Després del testament, el comtat d'Empúries, que tocà com és natural al primogènit, veié estendre els seus límits cap al nord, en alguns indrets fins al peu de les Alberes; mentre que els límits del comtat de Peralada quedaven reduïts, fins a transformar-se tan sols en un senyoriu més o menys dependent, amb domini només sobre les poblacions i llocs de l'entorn, com Vilabertran, Vilatenim, Palol de Vilasacra, Cabanes, Molins i Mollet. D'aquesta nota se'n fan ressó, i la consideren degudament, en Montsalvatge i tots els altres historiadors que l'han coneguda.

Com a referències concretes i de la millor llei sobre el senyoriu de Peralada en el segle XII, doncs procedeixen de l'antic arxiu comtal, i a les quals ja s'ha alludit més amunt, podem donar la del conveni celebrat entre els germans Gausbert de Peralada, Ramon i Aimeric, d'una part, i el comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV, de l'altra, en l'any 1162, pel qual els primers cediren al comte barceloní la custòdia i defensa de la vila, amb la batllia, rebent per la seva part del comte rei, el féu de «Pratis» — no ens atrevim a dir que vulgui fer referència a la muntanya de Prades, recentment conquistada als moros; encara que es pugui tractar, com sembla, de premiar serveis i d'una permuta de senyoriu — (1); la del testament que féu Ramon de Peralada l'any 1176, amb deixes, entre altres, pel convent de Santa Maria de Vilabertran, i per l'església de Sant Martí de Peralada, anomenant hereu de tots els masos i alous de Peralada a Gausfred o Jofre de Rocabertí, sense fer esment del domini sobre la vila (2); i la infeudació pel comte rei Alfons en l'any 1190, del senyoriu de Peralada a Bernat de Navata (3).

Convé aquí dir que els Navata eren del llinatge dels comtes de Besalú, doncs en un document de l'any 964, consta com Sunifred, comte de Besalú per la Gràcia de Déu, fa donació al seu germà Fredel i a la seva muller Gerberga, de totes les cases i terres que posseeix en el terme de Navata, en franc alou, tal com li havien estat concedides a ell pel mateix

rei franc (4). El fet de que aquesta escriptura es guardi en l'antic arxiu dels comtes de Peralada, i en la secció de Navata, és prou perquè es pugui considerar aquest Fredel com el fundador d'aquest llinatge, que devia entroncar en el segle XIII amb el dels Rocabertí.

Més endavant, en l'any 1128, trobem els Navata, concretament Adalbert de Navata, juntament amb Adalbert d'Avinyonet i Arnau de Llers, com a «comitors» o «compdors» del comtat de Besalú (5). Els «compdors», que figuren en els Usatges i no en les «Commemoracions» de Pere Albert, per l'afinitat etimològica amb els termes «comes» i «vicecomes», i per ésser col·locats en l'ordre de les jerarquies feudals després dels vescomptes — tenint en compte ademés la costum successòria establerta en el país amb la institució de l'hereu —, potser es podria admetre que fossin els fradisterns de les grans famílies comtals i vescomtals, posseïdors de feudes dependents, que, després, ja més adelantada l'Edat Mitjana, s'anirien confonent amb altres dignitats nobles en el concepte més ample de barons. En l'any 1157, un Arnau d'Ortal féu conveni amb Ramon de Vilademuls, senyor de Llers, en el que constava que el primer acudiria a osts i cavalcades, i compliria amb els altres serveis corresponents, sempre que se li manés; i en quant a les osts, que devia acudir-hi d'aquesta manera, «si comes bisuldunensis fuerit in illa osts mittat Arnallus suprascriptus ad Raimundum iam dictum III milites armatos et bene preparamos cum suo condito; et si comes bisuldunensis non fuerit in illa osts, vadat Arnallus sine terç de cavalers cum suo condito cum Raimundo...» (6). Per l'estil de la que s'endevina pels senyors de Llers respecte dels comtes de Besalú, en aquest temps, devia ésser la relació de dependència que existiria pels senyors de Navata, «compdors» del comtat de Besalú, pel que fa referència a les osts.

En la primera meitat del segle XIII, segueixen els Navata com a senyors de Peralada. En un document que transcribim de l'any 1214, Arnau de Navata, senyor de Navata i de Peralada, fa un conveni amb Dalmau, vescomte de Rocabertí, en el que el primer declara que a partir de la data del document, «fidelis ero tibi et tuis omnibus modis et ero tuus solide et libere et non faciam seniore[m] vel seniores prout illos quos habe, o nisi per tuum consilium, et ego convenio tibi et eis quod sequar te et eos cum omnibus hominibus Petralate in exercitus et in cavalcatas et in placitis et in curiis et in omnibus serviciis que aliquis fidelis homo debet facere suo meliori seniori...» (7). Per aquest document podem considerar que els Navata, com a senyors de Peralada, es posaven sota la dependència dels vescomtes de Rocabertí. És cert que no surt la fórmula «ad feu-

dum», però no podia estar molt lluny aquesta dependència que s'estipulava, de la dependència feudatària. És curiós que aquest document el signen, entre altres, com a testimonis, Arnau de Foixà, Ponç de Capmany i Guillem «Surdi», que firmen també en el testament de Jofre de Rocabertí de l'any 1212 — del que anem a parlar ben aviat —, fet abans d'anar-se'n a la guerra contra els moros, i que devia morir a la batalla de les Naves de Tolosa. Es nota amb això com estava de trabada la relació entre les famílies senyoriales empordaneses, i com en els grans afers eren sempre tots uns per a actuar amb un sa esperit patriarcal en benefici de la terra. En un altre document de l'any 1226, una concessió d'un mas del terme de Navata a Bernat Ramon de Lledó, el concedent és «ego Arnallus de Navata, dominus Petralate» (8).

Dalmau, vescomte de Rocabertí, pel maig de l'any 1227, o sigui dos anys abans de que morís a la conquesta de Mallorca, féu donació a «Arnallo de Navata, domino Petralate», de la meitat («tocius reditici et tolte, sicut melius accipio vel aliquo modo accipere debeo in villa Petralate et in terminis eiusdem... et similiter... leudam tocius panis que de tota terra mea intraverit in villa Petralate ad vendendum... ad omnes tuas voluntates ad feudum per me et meos...») (9). Ja sabem que En Ramon de Peralada havia instituit hereu de tots els masos i alous de Peralada a Jofre de Rocabertí, l'any 1176, i probablement és això el que donà lloc a que el Navata, senyor de Peralada, es posés sota la dependència dels vescomtes de Rocabertí, segons hem vist en la conveniència de l'any 1214. Res té de sorprenent, per tant, que els vescomtes de Rocabertí facin ara cessió de part de les seves rendes de Peralada, amb caràcter feudatari, a Arnau de Navata, que continuava com a senyor de la vila, tal com havia estat concedida als seus avantpassats pel comte rei, Alfons, l'any 1190.

Per a superar aquest entrellat de relacions que existien entre les dues famílies, Navata i Rocabertí, entorn de Peralada, a mitjans del segle XIII, ja no mancava només que s'unissin per matrimoni. I el bon sentit va anar portant les coses per aquest camí. Pel juny de l'any 1249 es convingué entre Arnau de Navata i Jofre, vescomte de Rocabertí, el matrimoni dels seus fills respectius, Ermesenda i Dalmau. En els capítols matrimonials per la dotació dels nuvis, en la qual hi juguen per part de la núvia una part de les rendes de Peralada, i la determinació de les garanties suficients, Jofre diu que es reté la vila de Peralada (10). Així és com la mateixa Ermesenda en el seu testament de l'any 1261, al nomenar manumissor del seu testament, juntament amb el seu marit, al seu sogre, Jofre, vescomte de Rocabertí per la Gràcia de Déu, pot donar-li el títol

també de senyor de Peralada (11), que devia quedar vinculat ja definitivament, a partir del vescomte Jofre, a la família vescomtal. Els vescomtes de Rocabertí passen a ésser ara, doncs, senyors de Peralada i de Navata, així com passaren a ésser-ho més endavant d'altres poblacions i llocs empordanesos, com foren, Llers, Vilademuls, Sant Llorenç de la Muga, Terrades, Darnius, Requesens i Santa Llogaia del Terri, prop de Girona.

No és menys clara aquesta qüestió vista pel costat dels Rocabertí. Els documents que podríem presentar en apoi de la nostra explicació dels fets en aquest sentit són nombrosíssims i sense cap mena de contradicció entre ells, però volem mantenir-nos en un pla sobri i breu, i per tant solament recorrem a un testimoni molt visible per a tothom, i que es manifesta amb tota franquesa. Es tracta de la llegenda d'un sepulcre que es conservava en el claustre del monestir de Vilabertran fins a darreries del segle passat, i que actualment es troba en l'església del Carme de Peralada, en la capella primera del costat de l'Evangeli, i en el que es guardaven les despulles de tres il·lustres vescomtes de Rocabertí: de Jofre, que morí l'any 1212 en la batalla de les Naves de Tolosa, amb el seu amic En Dalmau de Creixell, l'artífex de la victòria; del seu fill, Dalmau, caigut en la conquesta de Mallorca; i del fill de l'anterior, Jofre, el que casà el seu fill Dalmau amb Ermesenda de Navata (12). Doncs bé, dels tres, en la inscripció, els dos primers solament consten com a «Gaufridus Ruperbertini» i «Dalmacius Ruperbertini», mentre que el tercer consta com a «Gaufridus vicecomes Ruperbertini et dominus Petralate», que morí l'any 1280. Amb aquest vescomte podem dir, com hem dit abans, que començaren els vescomtes de Rocabertí a anomenar-se senyors de Peralada.

Hi ha un document de l'any 1274, pel que el comte d'Empúries promet que no posarà impediment de cap mena als homes de les seves terres per a què vagin als mercats i fires de Peralada (13). Aquesta promesa la fa a Dalmau de Rocabertí, al·ludint-se en ella a la concessió del rei En Jaume el Conqueridor feta al pare d'En Dalmau, Jofre de Rocabertí, perquè es poguessin celebrar els mercats i fires. És veritat que no es fa esment de si En Dalmau era o no era senyor de Peralada, com tampoc es fa pel seu pare, Jofre, però pel contingut del document, per la data, i, fins i tot, per la llegenda del sepulcre esmentat, podem considerar que en aquest cas rebria d'alguna manera aquesta promesa en nom del seu pare, qui, donada l'edat, podia haver encomanat l'administració de Peralada al seu fill. En un altre aspecte, com que en el document no es fa referència per a res a drets ni interessos, pot considerar-se com una pro-

mesa feta personalment a Dalmau, no tenint en compte l'aspecte domini-
cal i jurídic, perquè no feia falta, que implicava.

A Dalmau de Rocabertí, el fill de Jofre, li tocà viure els moments
difícils de la invasió de Felip l'Ardit, amb l'abandó i incendi de la vila
de Peralada l'any 1285, i per tothom, cronistes i notaris, és ara el ves-
comte de Rocabertí, senyor al mateix temps de Peralada. De l'acte de
concessió de la casa i terres on actualment hi ha el convent del Carme
de l'any 1293, «Noverint universi, quod nos Dalmacius de Ruppeber-
tino, dominus Petralate...» (14). Com a senyors de Navata, tenim també
dels vescomtes de Rocabertí abundància de documents de darreries del
segle XIII. En un de l'any 1291, que transcribim, Bernat de Soler reconeix
tenir en feude els censos i rendes dels masos del lloc d'Orriols, per Dal-
mau, «vicecomes de Ruperbertino et dominus Castri de Navata» (15).

En la Crònica de Bernat Desclot, quan es parla del seti de Peralada
pels francesos en l'any 1285, s'hi troba escrit, «E el rey d'altra part, qui
era romas a Figueres, mana quel seguissen de pres tota la companya; e
ab tots cellls qui poch; cavalca e entra s'en a Peralada qui es d'En Dal-
mau Roqua Berti» (16). El mateix es pot deduir sobre el senyoriu de la
vila pel vescomte Dalmau del discurs pronunciat per ell mateix davant
del rei i la noblesa catalana, en els moments pitjors, quan ja s'estava a
punt d'evacuar la població, i en el que mostrava la gran consideració
que li mereixia la vila, «Senyors — començà dient — si Peralada podiem
salvar que no vengues en mans de nostres enemichs, negu no y guanya-
ria tany com yo, car yo son senyor de la vila aquesta, e val me mes que
tot lo romanent de ço que yo he...» (17).

I per fi, encara que apartant-nos una mica del tema, volem trans-
criure unes ratlles d'En Ramon Muntaner, que visqué les incidències
del seti i evacuació de la vila, inspirades en l'espectacle, en tots sentits
corprenedor, que oferia el gros de l'exèrcit francès estès davant dels murs
de la vila, «E així com lo senyor rey Darago sen maravellava — escrivia
com si ho tingués encara a la vista —, sis feyen tots aquells quis veien;
que el rey de França mateix a aquells qui ab ell eren sen daven fort gran
maravella, per ço com james nos foren aixis vist justats, com en aquell
pla no ha un arbre, ans tot es camps e llaurons de pa: que així es Pe-
ralada, que envers aquella part qui te entro a la meytat de la vila es lo
pla dels camps de llauro, e de l'altra part los rius que passen prop la orta
qui es gran cosa» (18). Aquí Muntaner, peradalenc del segle XIII, no pot
dissimular la recança que li produeix el record goijós de la seva vila i la
seva terra, on senyorejaven aleshores els nobles vescomtes de Rocabertí.

BIBLIOGRAFIA

1. Arxiu Son Vida. Carpeta 31, Plec 69. Còpia en paper.
2. Id., Armari C, Prestatge 1, DCCCLXXXI.
3. Id., Armari D, Carpeta 27, Plec 2.
4. Id., Armari C, Prestatge 2, CMLVIII.
5. VILLANUEVA, *Viaje Literario*, tomo XIII, apèndix XXXVI, p. 279; i MARCA, *Marca Hispànica*, apèndix CCCLXXV, columna 1.264.
6. Arxiu Son Vida, Armari M, Prestatge 14, 332.
7. *Documents*, II.
8. Id., III.
9. Id., IV.
10. Arxiu Son Vida, Armari C, Prestatge 7, MCXXXIX.
11. Id., Id., Prestatge 8, MCLIII.
12. GOLOBARDES, MIGUEL, *El Convento del Carmen de Peralada*, págs 71-72.
13. *Documents*, V.
14. Biblioteca Palau Peralada, Arxiu, Secció B, 29.
15. *Documents*, VI.
16. BERNAT DESCLOT, *Crònica del rei En Pere*, plana 297.
17. Id., Id., plana 300.
18. *Crònica d'En Ramon Muntaner*, plana 252.

DOCUMENTS

I

1212, juny 3

Testament de Jofre, vescomte de Rocaberti, a l'anar a la guerra contra els moros, i que devia morir a la batalla de les Naves de Tolosa.

Arxiu Son Vida, Armari C, Prestatge 7, MCML.

In Xristi nomine. Sit notum cunctis, quod ego Gaufrerus, vice comes de Rupebertino, vadens in exercitu cum domino Rege Aragonie ad bellum contra sarracenum, facio meum testamentum, in quo eligo mei manumissores dominum archiepiscopum, fratrem meum, et Dalmatium de Crexello et Arnaldum de Fuxano et Guillerum de Espasens et Guillerum Surdum et Pontium de Capmany et Bernardum de Urriols et Guillerum de Mulnell, quibus precipio, quod, si me forte morte contiget ante quam aliud faciam testamentum, ipsi distribuant et ordinent res meas et bona mea, sicut inferius invenerit anotatum:

in primis, dimitto corpus meum sepeliendum apud Sanctam Maria de Vilabertrando, et reliquo ibi CC morabatines pro remedio anime mee; preterea dimitto ibidem mansum Berengarii Artus cum omnibus pertinentiis, et tertiam partem quam habeo in molendino hospitalis apud Cabanas; omnia per alodio francho, tali vide-

licet modo, quod per iam dicto manso et molendino abbas et canonici iam dicte Ecclesie stabiliant est teneant perpetuo unum sacerdotem seclarem certum et notatum in eadem Ecclesia pro anima mea et parentum meorum, et uno sacerdote mortuo alterum stabiliant ibi idoneum infra duos menses; quod, si abbas et conventus istud infra dictum terminum non compleverint, successores mei, domini scilicet de Rochabertino, stabiliant illum idoneum, et mittant ibi, et domus ipsa eum recipere teneatur; verumtamen institutio illius sacerdotis et proprietas honoris stabilimenti semper spectet et pertinent libere ad abbatem et capitulum nec tantum, in tali casu, videlicet, in defectu eorum; dimitto etiam iam dicte domui de Vilabertrando II milia solidos ad stabilimentum alterius sacerdotis pro anima Raimundi de Tezone, qui stabiliat in omnibus et per omnia, secundum formam et conditionem alterius supradicti;

item dimitto Sancte Marie de Campo in perpetuum et remitto albergam quam ibi habeo et habere debeo et quicquid habeo apud Villam Molacham, ex testamento et legato Raimundi de Tezone, post mortem scilicet Bernardi de Lupiano qui habet usufructum in villa illa; verumtamen, si Bernardum de Lupiano superviveret michi, teneat et precipiat dicta domus statim post mortem meam tamen tertiam partem omnium expletorum de Banyuls, donec Bernardus de Lupiano migraverit ab hac luce; prior vero et canonici ipsius domus de Campo teneantur ibi stabilire et tenere perpetuo alium sacerdotem seclarem et idoneum pro iam dicta villa et alberga, quas eis dimitto pro remedio anime mee et parentum meorum;

dimitto Sancte Marie de Fonte Claro CCCC solidos, quod ibi debeo pro stabilimento quod ibi feci de quodam presbitero, et addo ei insuper DC solidos, ut plenius possit hoc fieri, et est suma M solidos;

dimitto domui Sancti Sepulcri, iuxta Cabannas, molendinum meum quod tenet per me Raimundus Montaner et hominem quandam de Joncharia, de quo erat contentio inter me et ipsam domum, ut domus illa provideat ibi in perpetuo uni sacerdoti seclari et idoneo pro anima mea;

dimitto monasterio Sancti Felicis de Cadins medietatem petiam quam habeo in Campo Stagno, qui est Bernardi de Villamaniscla, et alteram medietatem dimitto iam dicto Bernardo; dimitto etiam prefato monasterio Sancti Felicis mansum Rodaldi in villari de Boscharons pro complemento stabilimenti presbiteri, quod ibi feci, et pro debito in quo eis teneor pro filia Arnaldi qui ibi est;

relinquo preterea Sancte Marie de Olmo atque remitto albergam totam quam ibi habeo, et quicquid habeo in villari de Meserach, exceptis (), quae sint heredis mei; prior autem et canonici dicti loci teneantur perpetuo ibi tenere unum sacerdotem seclarem et idoneum, et ultra hoc teneantur semper illuminare in ecclesia illa lampadam olei die noctuque ad remedium anime mee et parentum meorum;

dimitto etiam Ecclesie heremitane Sancte Trinitatis que est in camino de Ioncharia, M solidos pro uno sacerdote qui ibi perpetuo instituatur pro anima mea, et, si hec pecunia non sufficeret ad id peragendum, compleat ibi dominus archiepiscopus et alii manumissores mei tantum de bonis meis quod possit bene sufficere ad stabilimentum predictum; pecuniam vero dictam relinquo illi ecclesie super villare de Prevedones ut tamen illud locum cum expletis omnibus habeat et teneat in usufructum, donec de bonis meis ibi ipsa petia persolvatur et stabilimentum penitus compleatur;

laudo preterea et concedo, dimitto atque trado Ecclesie Sancte Marie Olivis, quicquid ibi dimissit et donavit Raimundus de Vilamulorum, et insuper dimitto ibi mansum de Bello Loco et ducentos [] censuales super villare de Vilartuli, et rogo ob hoc priorem et canonicos illius loci quod stabiliant et teneant ibi perpetuo unum sacerdotem seclarem et idoneum pro anima mea et alterum pro anima Raimundi Vilamulorum, sicut teneatur;

dimitto Ecclesie Sancte Marie de Roure domidium modium bladii quod accipio singulis annis in molendis de Calidis, ut ibi semper illuminetur una lampada de die et nocte pro remedio anime mee;

in omnibus autem stabilimentis supradictis sacerdotum appono eandem formam et eandem conditionem et eundem tenorem qui apposui in illis de Villabertrando;

item dimitto, Sedi Sancte, [] V morabatines; Sedi Helnensi, V morabatines; singulis monasteriis predictorum episcopatum, II morabatines;

dimitto pro missis celebrandis, M solidos, et pro captivis redimendis, M solidos; pauperibus et miseris, M solidos; mando preterea quod convivium meum honorificat;

dimitto pro debitis meis et lexis persolvendis, et iniuriis et malefactis meis restituendis, totum quod habeo in Petralata, vel terminis suis aliquo iure vel ratione, exceptis emptionibus quas ibi feci;

.....

(segueixen les deixes i recomanacions als manumissors).

.....

Post hoc, vero, dono, trado et concedo tibi, Dalmacio, filio meo, totum [];

si vero Dalmatius, filius meus, absque legitima prole decederet, omnia qui sibi dimitto revertantur Olivario de Termino, filio, nepoti mee, excepto castro de Banyuls, quod revertatur Berengario de Termino fratri suo, et excepto honore, quem habeo apud [] et apud [], qui totus revertatur in tali casu Blanche de Palera, nepoti mee, et excepto honore de Candeil, qui revertatur integre Marie de Ila, nepoti mee; Olivarius autem teneretur dare quingentos morabatines in auro filie Raimundi de Tezone;

si vero alter ipsorum fratrum, videlicet, Olivarius et Bernardus absque legitima prole decederet, hereditas ipsius alterius fratri penitus devolvatur;

et si ambo absque infantibus legitimis decederent, castrum de Vilamolorum cum omnibus pertinentiis suis teneat Dalmatius de Crexell in omni vita sua; et post vitam ipsius habeant heredes eius medietatem dicti castri et altera medietas devolvatur filiis Bernardi de Orriols et Ermesendis, uxoris eius;

dimitto autem filium meum Dalmatium cum toto honore meo et omnibus bonis meis in potestate, tutela et custodia Domini Archiepiscopi, Dalmaci de Creixell, Bernardi de Orriols et Arnaldi de Fuxano;

et, si Archiepiscopus, quod absit, decederet ante quam lex me et debita et iniuria essent soluta, emendata atque completa, Arnaldus de Fuxano habeat in instrumento isto totum illum et illam potestatem quam Dominus Archiepiscopus ibi habebat, donec omnia essent completa.

Actum est hoc, III nonas iunii anno ab Incarnatione Domini M CC XII.

Sigñum, Gaufredi de Rochabertino, qui hoc instrumento firmo et laudo, et a testibus et manumissoribus firmari rogo et mando, et si necesse fuerit iuramento corroborari ab iis qui viderunt.

Sigñum, Arnaldi de Fuxano. Sigñum, Bernardi de Orriols. Sigñum, Raimundi de Portu, qui hoc instrumento condendo presentes interfuimus;

Sigñum, Dalmatii de Creixells. Sigñum, Guillermi de Surdi. Sigñum, Ponsii de Capmany. Sigñum, Guillermi de Espasen. Sigñum, Guillermi de Mulnes.

Sigñum, Dalmatii, vice comes de Rochabertino, filii prefati Gaufredi, qui hoc testamentum tactis sacrosantis Evangeliiis, iuro et observantem me promitto.

Ego Raimundus, Gratia Dei Terraconensis Archiepiscopus, confirmo. Arnallus, Dei Gratia Gerundensis Episcopus. Ego Guillermus de Castelet, nomine Domini Terrachonensis Archiepiscopi confirmo, qui testamentum videlicet originale huius transcripsi et mandato dicti Gaufredi propria manu scripsi.

R. de Ueccia. Ego A..., Archidiaconus. Raimundus, Gerundensis Archilevita. Berengarius, ..., iudex ordinarius, Archidiaconus.

Ego Arnallus de Camonis, Camerarius Villabertrandi, hoc firmo. C., Sacrista,...

II

1214, desembre 11

Conveni pel qual Arnau de Navata, senyor de Peralada, es fà vasall de Dalmau, vescomte de Rocabertí.

Arxiu Son Vida, Armari S, Prestatge 2, 754.

Hec est convenientia quod facio ego Arnallus de Navata tibi Dalmacio vice comiti de Rupebertino, quod ab ista hora et deinceps fidelis ero tibi et tuis omnibus modis et ero tuus solide et libere et non faciam seniozem vel seniores, prout illos quos habeo, nisi per tuum consilium, et ero tibi et filiis tuis fidelis de toto tuo honore, et ero tibi et eis adiutor de omnibus hominibus;

et convenio tibi et eis quod sequar te et eos cum omnibus hominibus Petralate in exercitum et in cavalcatas et in placitis et in curiis et in omnibus serviciis que aliquis fidelis homo debet facere suo meliori seniori;

et convenio tibi et eis de Villa Petralata et de forciis que ibi sunt vel in antea ibi erunt potestatem dare quodcumque tu vel tui eam accipere volueris vel volueritis guerriare, quod ego non vetabo tibi neque eis quod tu et tui habeatis potestatem intrandi et exeundi ad vestram voluntatem faciendam, ac homines Petralate sequantur te et filios tuos mecum et sine me in exercitus et in cavalcatas;

Iuro ego Arnallus de Navata tibi domino nostro Dalmacio vicecomes de Rochabertino quod hab hac hora et deinceps convenientiam istam attendam tibi et tuis sicut melius scriptus est... per Deum et per hec Sancta quartuor Evangelia.

Facta est hec convenientia et hoc sacramentum III idus decembris anno ab Incarnatione Domini M.º C.º XIIIº.

Sigñum, Arnalli de Navata, qui hanc convenientiam facio et iuro et firmo et firmari a testibus rogo.

Sigñum, Raimundi de Iuliano. Sigñum, Arnalli de Fuxano. Sigñum, Ponsii de Campo Magno. Sigñum, Guillermi Surdi. Sigñum, Arnalli de Solanis. Sigñum, Ponsii de Iuliano. Sigñum, Arnaldi de Caulis. Sigñum, Bernardi de Lanciano. Sigñum, Moratoni. Sigñum, Guillermi de Palma.

(Signo) B., baiulo de Cabanis.

Sigñum, Arnaldi Torroni, baiuli de Rochabertino.

Bartolomeus, qui vocatur Leochadia, extitit publicus scriptor, ..., mandato A. de Navata, ..., rei (signo) huius.

III

1226, novembre 30

Arnau de Navata concedeix un mas en el terme de Navata, a Bernat de Lledó.

Arxiu Son Vida, Armari C, Prestatge 14, MCDXLII.

Notum sit cunctis, quod ego Arnaldus de Navata, dominus Petralate, per me et per omnes meos successores libera ac spontanea voluntate omni dolo cessante, dono, trado firmiterque concedo tibi, Bernardo Raimundo de Lethonis et tuis in perpetuum, mansum meum ab integro de Serra, qui fuit Arnaldi Scutari, qui est in parochia Sancti Petri de Navata, super castellum meum de Navata, cum omni honore eidem manso pertinente, culto et inculto, heremo et condirecto et arboribus fructiferis ta infructiferis omnibusque aliis adempmentis generaliter quod ad illum mansum dinoscuntur pertinere;

item dono tibi et tuis in perpetuum unam basturrem in castro meo de Navata, illam scilicet que est a parte circi erga ripariam Algeme, iuxta quam basturrem construas et hedifices tibi domus quibus maneat et habitet... quamcumque volueris ad tuam voluntatem, et possitis ibi tu es tui tenere et nutrire bestiar cuiuslibet generis, et habeas inde tu et tui egressus et regressus... adempmentum per meum et homines meorum, et quod possis tu et tui inde te valere et adiuvarre cum hominibus meis

ab omni persona tuum ius nollet... fecere; salva mea fidelitae in omnibus et Domini Regis;

item dono tibi et tuis in perpetuum totum censum et usaticum et servicium et adempamentum quod accipio vel accipere debeo iuste et iniuste in manso Serra superiori qui sedis est Ecclesie Sancte Marie Gerunde;

item dono tibi et tuis in perpetuum quod molas et possis molere totum bladum tuum et frumentum et pastum in meo molendino de Espinavessa quod est in flumine Fluviano vel ubicumque in eodem flumine... molendinum mutetur vel hedificetur sine omni multina et sine omni missione qua inde non facias nec a te possit exigi;

item dono tibi et tuis in perpetuum quandam feminam meam Deuslafe et omnem prolem suam presentem et futuram et omnes res suas quas habet vel habitura est;

item dono tibi et tuis in perpetuum totum censum et usaticum et servicium quod accipio vel quecumque accipere debeo in manso de Garriga, quem vocant de Na Iohanna in quo habitat Bernardus de Garriga qui mansus est in parochia de Sancti Petri de Navata;

totum prout superius scriptum est dono tibi predicto Bernardo Raimundo et tuis in perpetuum ad feudum per me et per omnes meos successores sicut melius et sanius dici, scribi vel intelligi potest ad tuum tuorumque comodum et sanum intellectum et ad tuam tuorumque voluntatem modis omnibus vite et morte faciendam; salvo meo meorumque dominio in omnibus; et promitto tibi et tuis sollempni stipulatione quod totum predictum donum specialiter et generaliter bonum tibi et tuis faciam tenere et habere ac possidere quiete et in bona pace contra cunctos homines, et quod semper inde tibi et tuis fidelis protector defensor... in omnibus ad tuum tuorumque intellectum, et renuncio specialiter doli exceptioni ac generaliter omni iuri divino aut humano scripto vel non scripto quodcumque michi vel meis contra hanc presentem donationem competere posset, que omnia predicta et singula teneas et habeas tu dictus Bernardus Raimundus et tui in perpetuum pec me et per omnes meos ad feudum et pro his omnibus suprascriptis et singulis, confiteor te in hominem recepisse.

Et ego dictus Bernardus Raimundus accipio a vobis domino Arnallo de Navata predictum donum ad feudum unde evenio vestrum homo..., sollempni stipulatione promitto vobis et vestris esse bonus et fidelis homo in omnibus et per omnia prout decet bonum vasallum suo bono domino ad vestrum vestrorumque sanum intellectum.

Actum est hoc II kalendas decembris anno Dominice Incarnationis M^o CC^o XX° VI°.

Sig[†]num, Arnalli de Navata predicti, qui hoc laudo et firmo firmarique rogo. Sig[†]num, Ermessendis, domine, uxoris eius, que hoc laudo et firmo. Sig[†]num, Raimundi de Navata, fratris dicti Arnalli, qui hoc laudo et firmo.

Sig[†]num, Bernardi Raimundi predicti, qui hoc laudo et firmo.

Sig[†]num, Raimundo de Gallineriis. Sig[†]num, Petri de Gallineriis. Sig[†]num, Guillelmi de Villaricho. Sig[†]num, Arnalli de Benviure. Sig[†]num, Raimundi de Villa; testium.

Sig[†]num, Petri Proete, qui hoc rogatus scripsi.

IV

1227, abril 19

Dalmau, vescomte de Rocaberti, fa donació a Arnau de Navata, senyor de Peralada, de la meitat «reditici et tolte» de la vila de Peralada, i de la lleuda del pa que entra en la vila.

Arxiu Son Vida, Armari C, Prestatge 11, MCCXCVI.

Sit notum cunctis, quod ego Dalmatius, vice comes Rupebertini, per me et omnes meos, presentes et futuros, non inductus dolo neque vi nec circumventus in

aliquo, sed mera ac spontanea voluntate, bona fide, sine omne enganno, cum hac presente carta in perpetuum valitura, dono, laudo firmiterque concedo atque in presenti irrevocabiliter trado, tibi Arnaldo de Navata, domino Petralate, et tuis, omnique proeniei tue vel posteritate et cui dare dimittere sive alienare volueritis ad omnes voluntates, vita et morte faciendas, medietatem fideliter et ab integro sine diminutione totius redditici et tolte sicut melius accipio vel aliquo modo accipere debeo in Villa Petralata, et in terminis eiusdem;

et similiter dono tibi quod tu et tui vel illi quem volueris, accipias leudam totius panis que de omni terra mea intraverit in Villa Petralate ad vendendum.

Que omnia predicta sicut melius et sanius dici, scribi vel intelligi potest, ad tuum bonum et sanum intellectum, dono et laudo tibi dicto Arnaldo de Navata, ut teneas et possideas ad omnes tuas voluntates ad feudum per me et meos;

cedo etiam et dono tibi et tuis et cui volueris ad omnes tuas voluntates omnes acciones, voces, raciones et iura quae in omnibus supradictis habeo vel aliquo modo habere debeo; et mea in presente et meo iure et dominio et posse dictum donum extraho et in ius et dominium et posee trado, et me ac meos ex toto denuo, et te ac tuos in presenti investo et in corporalem possessionem hodie mitto;

promittens tibi dicto Arnaldo et tuis, quod dictam medietatem redditici et tolte et omnem leudam panis bonam tibi et tuis semper faciam tenere et habere et possidere et de iure et iniure salvare et esse legitimum actorem et defensorem contra cunctos homines; ni si in toto vel in parte aliquid in dictam donationem... vel aliqua persona privata vel stantia in iram aliquid contradixerit, statim sine contradicte me ante te meis propriis expensis in iudicio vel extra... promitto... me esse fidelem refutorem tibi tuis promitto, reddendo tuo simplice... sine sacramento.

Omnia vero superius scripta... melius et sanius dici, scribi vel intelligi potest ad bonum et utilitatem tuam et tuorum, ego dictus Dalmatius per me et omnes meos laudo et confirmo tibi dicto Arnaldo de Navata et tuis ad omnes tuas voluntates faciendas, solvens et distituens tibi et tuis omne ius meum sine omni meo et meorum retentu, ita quod tu et tui habeas et teneas per me et meos ad feudum;

renuntians expressim et ex certa scientia privilegio militari et omni alii iuri scripto vel non scripto, legi vel consuetudini per quod contra predicta venire possim vel aliquid de prelatione infringere vel revocare; imo semper tibi et tuis promitto... per hoc toto iamdicto omnia loca mea tam presentia quam futura ubique tibi et tuis obligerentur ad tuum intellectum; hec omnia supradicta singula et universa in unum collecte et distributive accepta firma et inviolata teneam ad implere et observare et non contravenire aliquo iura vel facto... per eam vel per aliquam interpositam personam ullo loco vel... dictis vel factis in iura vel extra ius ad maiorem cautelam non coactus sed beneplacito meo penitus promitto.

Actum est hoc XIII kalendas maii anno ab Incarnatione Domini M. CC. XX. VI.

Sigñum, Dalmacii, vice comitis de Rupebertino, qui hoc laudo et firmo firmarique rogo.

Sigñum, Poncii de Palaciolo. Sigñum, Berengarii de Canellis. Sigñum, Raimundi de Fonte Chooperta. Sigñum, Berengarii de ...; testium.

V

1274, agost 6

Hug, comte d'Empúries, promet a Dalmau de Rocabertí, que no posarà cap impediment als homes de les seves terres que vagin a les fires i mercats de Paralada.

Arxiu Son Vida, Armari C, Prestatge 1, DCCCLXXXII.

Sit notum cunctis, quod ego Hugo, Dei gratia Impuritanensis comes, per nos et per omnes heredes et successores meos, bona fide et firma ac sollempni stipulatione promittimus vobis Dalmatio de Ruppebertino et vestris in perpetuum, quod nos nec aliquis nostrum non impediemus nec turbabimus nec turbari nec impediri faciemus,

illas nundinas quas Dominus Iacobus, Dei gratia Rex Aragonie concessit, Gaufrido Ruppebertino, patri vestro, in Villa Petralate;

imo volumus et concedimus, quod omnes homines terrae nostrae libere possint venire ad predictas nundinas sine contradimento nostro et nostrorum; et vos et omnes successores vestri possitis facere preconizari dictas nundinas in terram nostram in omni loco ubi sit mercatum; mandantes officialibus nostris in predictis locis quod ad requisitionem vestra vel tenentis locum vestrum faciant preconizari predictas nundinas; promittentes quod nunquam contra predictas conveniencias vel permissiones veniamus nec veniri faciamus vel permitamus, imo promittimus supradicta omnia semper rata et firma habere;

et si forte ratione ipsarum nundinarum, quas consuerunt esse apud Villam de Cabanis, vel alia ratione vel iure nobis competente contra predicta vel aliquid de predictis venire possemus, illis et omni alii iuri scripto et non scripto penitus renuntiamus.

Et hoc iuramus per Deum et eius Sancta quattuor Evangelia corporaliter tacta hec omnia semper rata et firma habere et nunquam contravenire aliqua ratione.

Actum est hoc VIII idus augusti anno Domini M^o CC^o LXX° quarto.

Sig^{num}, Hugonis, Dei gratia Impuritanensis comitis, predicti, qui hoc firmamus et laudamus.

Testes huius rei sunt, Raymundus de Garriga et Guillelmus Gamelli et Jasperus Alch... ius, et Raymundus Iudex, milites, et Guillelmus de Villari et Arnaldus Tabernarius et Raymundus de Villauro, iurisperiti, et Petrus Bardonerius, de Castilioni.

Sig^{num}, Berengarii de Cantenys, qui hoc scripsit.

Ego (signo) Matheus Guimerici, notarius publicus Castilionis, subscribo.

VI

1291, octubre 23

Bernat de Soler regoneix tenir en feude per Dalmau, vescomte de Rocabertí i senyor de Navata, tots els cens i rendes que obté dels masos de Orriols, del terme de Navata.

Arxiu Son Vida, Armari C, Prestatge 14, MCDL.

Sit omnibus notum, quod ego Bernardus de Solerio, gratis et ex certa scienti, confiteor et recognosco in veritate vobis Dalmacio Dei gratia vice comiti de Ruppebertino et domino castri de Navata, quod teneo pro vobis ad feudum nomen eiusdem castri de Navata, omnes integriter illos census, redditus et proventus quos accipio et accipere debeo in mansis vocatis de Hurriols, parochie eiusdem loci de Navata, ratione quorum omnium bona fide et per firmam stipulationem pacto et convenio vobis et successoribus vestris esse bonus, fidelis et legalis in omnibus et per omnia toto meo posse omnibus diebus vite mee, prout quis fidelis feudatarius et legalis esse debet suo domino verbo et opere; et ad maiores firmitatem omnium predictorum facio vobis homagium in presenti vestris propriis manibus et hore commendatum.

Quod est factum X^o kalendas novembris anno Domini millesimo CC^o nonagesimo primo.

Sig^{num} Bernardi de Solerio, antedicti, qui hec omnia facio, laudo atque firmo.

Testes huius rei sunt, Berengarius de Sancto Laurencio, baiulus de Navata. P. Valsera, sayo, et Perpinianus de Canellis, claviger, castri de Navata.

Sig (signo) num Raimundi de Carbonils, scriptoris iurati Ecclesie Sancte Marie de Letonis, qui hoc scripsi.

Sig (signo) num Raimundi Iover, publici notarii, castri de Navata, qui hoc subscribo.

INDEX DE DOCUMENTS

- I. Testament de Jofre, vescomte de Rocabertí, en anar a la guerra contra els moros, i que devia morir a la batalla de les Naves de Tolosa.
- II. Conveni pel qual Arnau de Navata, senyor de Peralada, es fa vassall de Dalmau, vescomte de Rocabertí
- III. Arnau de Navata concedeix un mas en el terme de Navata, a Bernat de Lledó
- IV. Dalmau, vescomte Rocabertí, fa donació a Arnau de Navata, senyor de Peralada, de la meitat «reditici et tolte» de la vila de Peralada, i de la lleuda del pa que entra a la vila
- V. Hug, comte d'Empúries, promet a Dalmau de Rocabertí que no posarà cap impediment als homes de les seves terres que vagin a les fires i mercats de Peralada
- VI. Bernat de Soler reconeix tenir en feude per Dalmau, vescomte de Rocabertí i senyor de Navata, tots els cens i rendes que obté dels masos d'Orriols, del terme de Navata